

Ομιλία στο Πολιτιστικό Κέντρο Dr. Selahattin Akcicek Esrefpasa με αφορμή το Διεθνές Φεστιβάλ Ποίησης στη Σμύρνη 07-04-2012

Μήνυμα από την συνοικία απέναντι

Γειά σας,
μόλις ήρθα από απέναντι, και είναι η τρίτη φορά που επισκέπτομαι την Τουρκία!

Χαίρομαι που βρίσκομαι στην επικρατέστερη από τις επτά πόλεις που διεκδικούν την καταγωγή του Ομήρου! Η μυθολογία και η ιστορία της Ελλάδας είναι ζυμωμένη με όλη την ευρύτερη περιοχή, αλλά πέρα από αυτό έχω ιδιαίτερα προσωπικούς λόγους που αγαπώ την πόλη σας. Όταν ήμουν μικρή πολύ χαιρόμουν που ζούσα σε ένα προάστιο με τέτοιο εξωτικό όνομα, έτσι μου ακουγόταν! Σας το είπα και πρίν, μόλις ήρθα από απέναντι... Είμαι γέννημα θρέμμα της Νέας Σμύρνης. Ζω στο νότιο τμήμα της που βρίσκεται πολύ κοντά στο Φάληρο, απ' τη βεράντα μου βλέπω την παραλία που είναι σε όλο της το μήκος γεμάτη φοίνικες και θυμίζει το Καρσί Γιακά.

Στην εφηβεία μου ανάμεσα στον Καζαντζάκη, το Σεφέρη, το Ρίτσο, τον Ελύτη, αγάπησα τον Ισμαήλ Εμρέ, τον Ναζίμ Χικμέτ και τραγουδούσα τα μελοποιημένα από τον Θάνο Μικρούτσικο, ποιήματά του. Διάβασα επίσης για τις αρχές του σουφισμού και η σκέψη πως «όλες οι Παραδόσεις οδηγούν στην μία και μόνη αλήθεια» με προβληματίσαν βαθιά. Όταν το 1978 ο Αχμέτ Γιορουλμάζ στον πρόλογο της *Ανθολογίας 15 Προοδευτικοί Τούρκοι ποιητές*, έγραφε ότι ο μοναδικός δρόμος για την ειρήνη ανάμεσα στους δύο λαούς μας είναι να αλληλογνωριστούμε, είχε απόλυτο δίκιο, άλλωστε ακολουθώντας αυτή του την πεποίθηση έχει μεταφράσει αρκετούς έλληνες συγγραφείς στα τουρκικά. Σ' αυτό το δρόμο λοιπόν βαδίζουμε και τώρα μια και σαν γείτονες έχουμε τα ίδια βάσανα, τις ίδιες ελπίδες, και την ίδια θάλασσα που μας ενώνει.

Στην Ελλάδα η ποίηση έχει μακραίωνη ιστορία και παράδοση και δεν έπαψε ποτέ να καλλιεργείται με πάθος. Απ' όσο γνωρίζω και στην Τουρκία αγαπάτε την ποίηση και εκτιμάτε τον ποιητή. Ο ποιητής σαν ευαίσθητος δέκτης καταγράφει μέσα από τους ποιητικούς του κώδικες την πραγματικότητα μέσα στην οποία ζει· επικοινωνεί και φέρνει στην επιφάνεια κρυμμένα συναισθήματα, φόβους, ελπίδες, προσδοκίες. Εκφράζει και συνδέει τον ψυχοκοσμικό κόσμο με τον εξωτερικό. Αυτό έκαναν οι ποιητές της λεγόμενης γενιάς του 1930 αν θέλουμε να μιλήσουμε για την σχετικά πιο πρόσφατη ποιητική παραγωγή στην Ελλάδα, έχοντας ως κεντρικό τους θέμα και δίνοντας έμφαση στο ελληνικό τοπίο, στα χρώματα της θάλασσας, στο ξαναζωντανέμα της ελληνικής παράδοσης, επιδίωξαν την σύνθεσή τους με τα μοντερνιστικά ρεύματα της υπόλοιπης Ευρώπης, ερεύνησαν την ελληνικότητα και μίλησαν γι' αυτήν· χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του υπερρεαλισμού που έδωσε καρπούς μέσα από το έργο του Ανδρέα Εμπειρίκου αλλά και του πρώιμου Ελύτη.

Από το 1940 και για τα επόμενα χρόνια ο κόσμος βυθίζεται στη φρίκη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Μετά το τέλος του η Ελλάδα ταλανίστηκε από έναν φοβερό εμφύλιο που τελείωσε το 1949. Η θεματολογία στην ελληνική ποίηση εκείνης της περιόδου καθορίζεται από τις νωπές πληγές του πολέμου και από το αίσθημα της ήττας των χαμένων ευκαιριών και των προδομένων ονείρων. Είναι χαμηλόφωνη και δεν διεκδίκησε την θέση της στο προσκήνιο.

Ακολούθησε η γενιά του 1970 με τις έντονες επιρροές της από την αμερικάνικη μπιτ ποίηση, που χρησιμοποιεί προκλητικά τη γλώσσα, φυτεύει μέσα στο σώμα του ποιήματος αντιποιητικές λέξεις ενισχύοντας τον σαρκασμό και την ειρωνία· έχει αρκετά πεζολογικά στοιχεία και κριτική ματιά στα πράγματα, υποβαθμίζοντας σε δευτερεύουσα θέση ζητήματα μορφής ή μουσικότητας, επομένως η λυρική υποχωρεί.

Τα επόμενα χρόνια η ποιητική έκφραση χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και ενδοσκοπία που αγγίζει τα όρια της κρυπτικότητας. Ίσως γι' αυτό η γενιά του

1980 ονομάστηκε γενιά του Ιδιωτικού Οράματος, μια και η ελληνική κοινωνία έχοντας πέσει στη παγίδα του καταναλωτισμού άφησε τις ανθρώπινες σχέσεις να χαλαρώσουν και την ομαδικότητα διαδέχθηκε η μοναξιά.

Καθώς όμως η ιστορία και η επιστήμη φέρνουν στην ροή τους νέα ερεθίσματα, από ένα χρονικό σημείο κι έπειτα, όπως όλοι ξέρουμε, ο πλανήτης ολόκληρος μέσω της χρήσης του διαδικτύου μετατρέπεται σε μια παγκόσμια κοινότητα που ανταλλάσσει με φρενήρεις ρυθμούς πληροφορίες και έχει σε μεγάλο βαθμό κοινά ενδιαφέροντα, κοινή μουσική, κοινούς προβληματισμούς. Τότε είναι που το τοπικό παραμερίζεται, περνάει σε δεύτερο πλάνο και προβάλλονται θέματα και ύφος, μορφή και περιεχόμενο δηλ. που δεν μαρτυρούν την εθνικότητα του ποιητή και δεν θυμίζουν καθόλου την παλαιότερη ποίηση. Σήμερα ο ποιητής δεν γεννιέται στην Ελλάδα, στην Τουρκία ή στο Παρίσι, γεννιέται στο διαμέρισμα· δεν έχει τοπικές κι αγροτικές αναμνήσεις, ο αστικός τρόπος ζωής έχει ομοιογενοποιήσει την καθημερινότητά μας. Πίνουμε και τρώμε παρόμοια προϊόντα, καταναλώνουμε παρόμοια αγαθά. Ερωτευόμαστε, απογοητευόμαστε μέσα σε παρόμοια πλαίσια, άρα και η ποίηση που γράφουμε δεν διαφέρει τουλάχιστον ως προς όλα αυτά. Η έκρηξη των νέων επικοινωνιακών μέσων διέδωσε με φρενήρεις ρυθμούς όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Θεωρώ την σύγχρονη ψηφιακή τεχνολογία μεγάλο επίτευγμα και χρήσιμο εργαλείο, αρκεί να μπορεί κανείς να ελέγχει τη χρήση του. Νομίζω πως τον αρχικό ενθουσιασμό θα ακολουθήσει η απογοήτευση μιας επίφασης επικοινωνίας. Είναι μεγάλη παγίδα η ευκολία με την οποία ο καθένας πλέον μπορεί να αναρτήσει στο διαδίκτυο αυτό που έγραψε μόλις πριν από πέντε λεπτά. Παλιότερα ο συνειδητός εργάτης του λόγου άφηνε το ποίημα στο συρτάρι του να σιτέψει, να ωριμάσει, να δοκιμαστεί από το χρόνο, το ξαναδιάβαζε και το ξαναδούλευε, όταν πια είχαν κρυώσει τα συναισθήματα ώστε να είναι σε θέση να αποστάξει τις καλύτερες, τις πιο απαραίτητες λέξεις-υλικά. Τώρα, στην εποχή της ταχύτητας ακόμα και η ποίηση μετατρέπεται συχνά μέσω του διαδικτύου σε προϊόν άμεσης κατανάλωσης, με ό,τι σημαίνει αυτό.

Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται, μέσα από το έργο ορισμένων Ελλήνων ταλαντούχων ποιητών της νεότερης γενιάς, ένας πνευματικός φυγοκεντρισμός, λόγω της θεματολογίας που επιλέγουν. Η ποίησή τους έχει ως σημείο αναφοράς ιστορικά πρόσωπα και τόπους που έδρασαν και άκμασαν έξω από την Ελλάδα, και συγκεκριμένα στη Ρωσία στις αρχές του 20^{ου} κατά τον λεγόμενο *Αργυρό Αιώνα* της ρωσικής λογοτεχνίας. Τότε που η ποίηση είχε μεγαλύτερη εσωτερικότητα, χαρακτηριζόταν από νοσταλγικότητα και κόστιζε ακριβά... μιας και δεν είναι λίγοι οι Ρώσοι ποιητές εκείνης της περιόδου που την πλήρωσαν με την ίδια τους τη ζωή. Μπορεί αυτή η στροφή να οφείλεται στο γεγονός ότι η ελληνική πραγματικότητα αυτή την περίοδο είναι δύσκολη. Πέραν της οικονομικής κρίσης —η οποία φυσικά έχει δυσκολέψει ακόμη περισσότερο τα πράγματα (ή μήπως επιπλέον λόγω αυτής;)— οι νεότεροι ποιητές βρίσκονται περισσότερο εκτεθειμένοι συναισθηματικά και στο περιθώριο: τόσο της εκδοτικής διαδικασίας, όσο και της προσοχής του κόσμου· η αντίληψη της σημερινής κοινωνίας είναι χρησιμοθηρική, δεν καθρεφτίζει και δεν ανταποδίδει τα δέοντα στο έργο του δημιουργού. Ενδεχομένως λοιπόν οι εν λόγω ποιητές να αναζητούν αλλού πνευματικές και αισθητικές αξίες. Ίσως βρίσκουν κάποιες αντιστοιχίες με εκείνη την περίοδο που η ποίηση καταδιώχθηκε και πλήρωσε πολύ ακριβά το ότι βρισκόταν στο περιθώριο, την ίδια ώρα που άλλοι περίπου αυλικόι ποιητές υμνούσαν το καθεστώς και καλοπερνούσαν. Όπως και να 'χει, είναι ένα φαινόμενο που αξίζει να δούμε πως θα εξελιχθεί μια και βρίσκεται μάλλον στην αρχή του.

Ακριβώς στον αντίποδα της νοσταλγικής διάθεσης και της εσωστρέφειας των προηγούμενων βρίσκεται ο ποιητικός ακτιβισμός, που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Υπάρχει μια τάση διάχυσης της ποίησης σε χώρους που παλαιότερα ήταν αποκλεισμένα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τελευταία Μπιενάλε που έγινε στην Αθήνα, όπου ανάμεσα στα διάφορα δρώμενα υπήρχε και μια ομάδα νέων που γράφουν στίχους. Δυστυχώς, συνήθως η ποιότητα των κειμένων τους είναι αντιστρόφως ανάλογη της κινητικότητά τους. Επίσης σημειώνεται κάποια ανάπτυξη και στο είδος της λεγόμενης βιντεοποίησης όπου εικόνα και στίχος συμπλέκονται επιδιώκοντας ένα κοινό αποτέλεσμα. Κατά τη γνώμη μου σ' αυτή την προσπάθεια βγαίνουν χαμένοι και οι δύο, και η εικόνα και ο στίχος.

Ένα άλλο φαινόμενο που ξεκίνησε πριν 25 χρόνια στην Αμερική, εξαπλώθηκε γρήγορα στην Ευρώπη και τα τρία τελευταία χρόνια έχει έρθει και στην Ελλάδα είναι οι απαγγελίες ποιημάτων σε μπαρ της πόλης· η slam poetry, όπως λέγεται η από στήθους απαγγελία χωρίς χειρόγραφο κερδίζει, ως θέαμα τουλάχιστον, όλο και περισσότερους νέους. Έχουν διοργανωθεί ήδη κάποιες βραδιές-performance, έχουν θεσμοθετηθεί και βραβεία. Ο στόχος είναι φανερός, να έρθει η ποίηση κοντά και στους μη μνημένους, ωστόσο προσωπικά διατηρώ επιφυλάξεις για το πόσο μπορεί μέσα σε όλη αυτή την παράσταση και την κοσμικότητα να διατηρήσει η ποίηση την βαθύτερη μουσική και την εσωτερικότητα που πιστεύω πως πρέπει να έχει.

Μια άλλη πολύ ενδιαφέρουσα τάση στην σύγχρονη ελληνική ποιητική σκηνή είναι η επιστροφή της παραδοσιακής φόρμας μέσα από την χρήση της ομοιοκαταληξίας, του σονέτου, κ.ά. Αρκετοί αξιολογοί ποιητές επιλέγουν να τιθασεύσουν και να στεγάσουν την σύγχρονη κατά τα άλλα θεματολογία τους μέσα σε δεκαπεντασύλλαβους, σε ιάμβους και αναπαίστους.

Ξέρουμε πια πως ο εικοστός αιώνας αποδείχθηκε ο φονικότερος όλων των προηγούμενων, ο άνθρωπος έπεσε-ξέπεσε σε ολέθρια λάθη, δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, ατομική βόμβα, πυρηνική απειλή, καταστροφή του περιβάλλοντος, κ.ά. Αλλά και ο εικοστός πρώτος μπήκε με τρομοκρατικό κτύπημα πρώτου μεγέθους, οικονομική κρίση, κ.λπ.. Η ποίηση ως έκφραση και ως τρόπος σκέψης μπορεί να δημιουργήσει αντιστηρίγματα και να λειτουργήσει στον αντίποδα.

Έκτός όμως από τα κακά που μας κληροδότησε ο προηγούμενος αιώνας, μας εφοδίασε και με εκείνη την συνειδητότητα που θα μας προφυλάξει στο μέλλον. Έστω μέσα από το φόβο της ολικής πυρηνικής καταστροφής, φροντίζουμε για την ειρήνη. Πρέπει να διαφυλάξουμε το μήνυμα των ποιητών που είχαν συνείδηση της εποχής τους, κι αυτοί ήταν πρωτίστως οι ποιητές του προηγούμενου αιώνα. Ο Ναζίμ Χικμέτ στο ποίημά του με τίτλο «Είμαι του εικοστού αιώνα», στην συναισθηματική παρότρυνση που αποστρέφει το προσωπο από τα δεινά του παρόντος λέγοντας «Τώρα να κοιμηθούμε / Και να

Ξυπνήσουμε ύστερα από εκατό χρόνια, αγάπη μου...» αντιπροτείνει θαρραλέα: «Όχι / δεν με τρομάζει ο αιώνας μου, / εγώ δεν είμαι δραπέτης...». Το ίδιο μας προτείνει και ο Τζαχίτ Κιουλεμπί που σ' ένα ποίημά του με παρόμοιο τίτλο «Το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα» ξεκινά με τους στίχους «Το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα / Έγινε ο αιώνας του θανάτου...» για να καταλήξει λέγοντας: «Κι αν δεν κλάψουν οι άνθρωποι του αιώνα μας / Ποιοί άραγες να κλάψουν;» Ναι, να κλάψουμε για τα λάθη του παρελθόντος, αλλά και για τις αδικίες του παρόντος, του δικού μας αιώνα, αυτό άλλωστε αποτελεί προϋπόθεση για να τις θεραπεύσουμε με πράξεις. Γιατί μόνο όταν είμαστε συνειδητοποιημένοι για το τι συμβαίνει γύρω μας, θα είμαστε έτοιμοι και ικανοί να αποτρέψουμε πιθανά νέα λάθη και νέες καταστροφές. Η δύναμη του νου μάς είναι απαραίτητη για να γνωρίσουμε και να κατανοήσουμε τις αιτίες του κακού, αλλά μόνον η δύναμη της αγάπης για τον συνάνθρωπό μας και για τον πλανήτη μέσα στον οποίο ζούμε μπορεί να δώσει καλή τροπή στα έργα μας, αναλαμβάνοντας τις δύσκολες υπερβάσεις. Ή για να το πω με τα λόγια του Ισμαήλ Εμρέ, όπως τα διάβασα στο βιβλίο του «Πνοές»: «Η αντίληψη της αγάπης είναι σπουδαιότερη από την αντίληψη του νου.»

Ηρώ Νικοπούλου